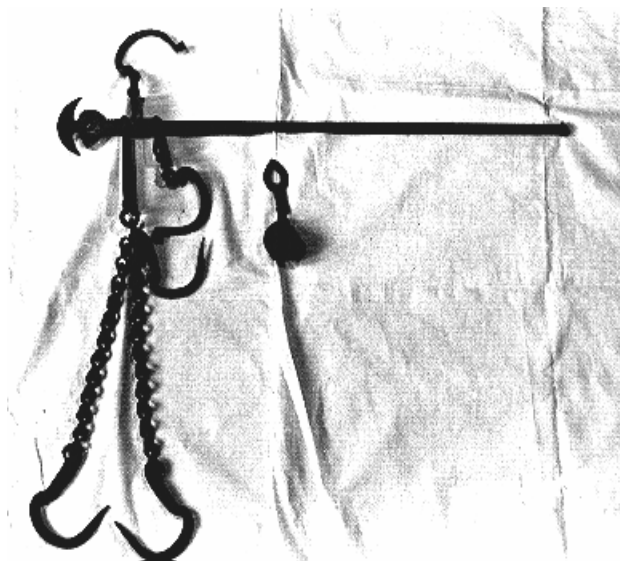

UN CÎNTAR "PE OCI" CU STEMĂ IAȘILOR (CCA. 1850)

SORIN IFTIMI

Printre instrumentele de măsură tradiționale din colecția Muzeului Etnografic al Moldovei din Iași se remarcă un vechi cîntar¹, expus în sala a doua. Cîntarul a intrat în colecțiile muzeului în 1943, ca donație a unui locuitor din satul Cuejdiu (județul Neamț) și a fost adus la Iași, probabil de către Ion Chelcea, fondatorul acestei instituții.

Cîntar "pe oci"

Se consideră că acest tip de cîntar, ce folosea o unitate de măsură otomană, *ocaua*, își are originile la Istanbul, dar modelul îl regăsim, neschimbat, în vechiul Bizanț. Trebuie remarcat faptul că deși avea, la data achiziționării, o vechime de un secol și a fost conceput pentru un

¹ În colecțiile Muzeului, piesa este înregistrată cu nr. inventar 474.

sistem metric ieșit demult din uz (ofical după 1860, cînd se adoptă sistemul metric actual), cîntarul care face obiectul acestor rînduri era încă folosit în viața de zi cu zi. Acest tip arhaic de cîntar, păstrat în uz în mediul păștoresc, conservator prin excelență, este adesea denumit chiar "cîntar de stîna". Astfel, din piesă de import, folosită mai ales în mediul urban, deschis schimburilor de tot felul, cîntarul amintit a căpătat o puternică conotație etnografică, fiind asimilat civilizației păștorești tradiționale.

Deși ca tip de obiect nu este de o mare raritate, fiind frecvent în muzeele etnografice, cîntarul la care ne referim impresionează de la prima vedere prin aspect, fiind un exemplar foarte reușit și bine conservat. Este confecționat în întregime din fier, doar greutatea fiind din alamă, umplută cu plumb.

Sistemul de funcționare are la bază o pîrghie cu două brațe inegale și cu două puncte de sprijin. De brațul scurt se atîrna marfa, cu ajutorul a două cîrlige dispuse la capătul unor lanțuri scurte, iar pe celălalt braț se deplasa o greutate mobilă, piriformă, cu învelișul de alamă și miez de plumb, după cum am mai arătat. Lungimea totală a piesei este, în sistemul actual, de 85 cm.

Denumirea de "cîntar pe oci" este o formă populară și se referă la unitatea de măsură pentru greutate, în vigoare în Țările Române în secolul al XIX-lea: *oca*². Termenul este turcesc, această unitate de măsură fiind adoptată la noi în secolul al XVII-lea, după ce Imperiul Otoman a devenit principalul cumpărător al mărfurilor românești. O *oca* avea patru *litre*, fiecare cîntărind cîte 100 de *dramuri* (deci, *ocaua* avea 400 *dramuri*). În Moldova *ocaua* de greutate avea 1,291 kg., fiind ceva mai mare decît cea de la Istanbul sau din Țara Românească³.

Cîntarul la care ne referim este o piesă care oferă două posibilități (complementare) de utilizare, ceea ce, în limbajul veacului al XIX-lea, se exprima prin expresiile: a cîntări "în greu" și "în ușor"⁴. Pentru aceste variante, vergeaua (de secțiune pătrată) pe care se deplasează greutatea-etalon, avea două scale gradate, marcate prin 16 și respectiv 57 de puncte, gravate pe două fețe opuse ale acesteia. Greutățile mai mici erau cîntărite agățînd instrumentul de cîrligul obișnuit și se utiliza scala marcată pentru 16 *oca*. Dacă marfa depășea această greutate, se "bascula" cîntarul, agățîndu-l de această dată de cel de-al doilea cîrlig. Se modifica astfel

² Din turcescul *Okka*, cf. Lazăr Șăineanu, *Dicționar universal al limbii române*, ed. II, București, 1996, vol. IV (N-R), p. 71.

³ N. Stoicescu, *Cum măsurau strămoșii. Metrologia medievală pe teritoriul României*, București, 1971, p. 279.

⁴ *Ibidem*, p. 276.

raportul dintre cele două brațe ale pîrghiei, brațul scurt mărindu-și partea activă de 3-4 ori. Apărea acum deasupra cealaltă scală, pe care se puteau cîntări greutatea pînă la 57 oca. Greutatea minimă, reglementată a putea fi cîntărită cu acest tip de cîntar, era de 2 oca.

Venitul cîntarului se arenda de către Domnie, însă orice negustor putea folosi cîntare pentru greutatea mai mici de 40 oca, pentru alși verișurile lui⁵. Asupra corectitudinii în acest domeniu veghea *marele agă*⁶ și *marele spătar*, iar în Iași exista, în veacul al XIX-lea, și un *cantaragi-bașa*⁷.

În prima lună a anului, de obicei, toți posesorii de cîntare aveau obligația de a se prezenta la Visterie cu instrumentele lor, pentru a li se verifica "aiarul" și a se "marcarisi" cu sigiliul autorităților. "Aiarisirea" cădea în competența marelui agă, șeful poliției orașului Iași, care era însărcinat să controleze cîntarele și "să le facă îndreptare după aiarul dramurilor și cîntarelor Țarigradului (Istanbulului), ce se vor găsi cu turaua împărătească", adică după acele cîntare sigilate cu monograma sultanului⁸.

Acest regim, de strictă supraveghere, putea fi impus negustorilor din Iași și din celelalte târguri ale Moldovei, însă controlul era mai greu de efectuat în mediul rural și imposibil la stîniile izolate, din munți. De altfel, cîntarul care face obiectul acestui articol ar fi fost, probabil, confiscat la un asemenea control, deoarece depășea limita celor 40 de ocale admise, putînd cîntări pînă la 57 oca, după cum am văzut.

Partea cea mai interesantă a piesei, care îi dă valoare și un plus de interes, este *sigiliul de alamă cu stema Iașilor*, pe care îl păstrează. Un capăt al cîntarului se termină prin două simboluri astrale: o lună (în "crai nou"?) și soarele. Astrul zilei este reprezentat printr-o rozetă decupată radial, pe care s-a aplicat, printr-o tehnică specială, *sigiliul de alamă* al conducerii orașului Iași, capitala de atunci a Moldovei.

Stema sigilară, de formă ovală, a devenit mai greu lizibilă după restaurarea piesei. Inscripțiile ei pot fi citite doar prin comparație cu alte sigilii ale respectivelor autorități. Cele mai multe dintre aceste sigilii, care

⁵ *Ibidem*, p. 274-275. Ca unitate de măsură un cîntar echivala cu 44 ocale, adică 56,80 kg (cf. *loc. cit.*, p. 275). Deci, greutatea care nu depășeau această limită puteau fi privite ca subunitate. Cîntarul otoman, de 4 oca era, practic, echivalent cu *cîntarul austriac*, sau "de Viena" (numit și "cent" sau "majă"), care se împărțea în 100 funți (sau libre). În sistemul actual, el ar echivala cu 56,1229 kg (*op. cit.*, p. 260).

⁶ În stema Agiei este reprezentată, de obicei, *o balanță*.

⁷ N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 267.

⁸ *Ibidem*, p. 267. Aceasta ar fi presupus, probabil și o echivalare a ocalei moldovenești (1,21 kg) cu ocaua otomană, de obicei ceva mai mică.

Ordine privitoare la verificarea și pecetluirea cîntarelor, cu pecete domnească, se cunosc, în Tara Românească, din 1805, 1809, 1824 (cf. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 267).

pot servi drept termen de comparație pentru încadrarea schemei noastre, au fost reunite de Gh. Ungureanu, în studiul *Sigiliul orașului Iași în secolul al XIX-lea*⁹.

Imaginea centrală poate fi descifrată fără probleme deosebite. Ea reprezintă *un cal alergând* spre dextra (dreapta heraldică), adică stema Iașilor, încadrată într-un scut francez (cu baza în acoladă), care este timbrat de o coroană închisă și încadrat de doi pești solzoși, așezați cu cozile în sus.

Textul, foarte deteriorat, poate fi citit și controlat doar prin analogie cu inscripțiile de pe alte sigilii similare. Deasupra stemei, cu litere capitale (majuscule), se află inscripția: "**(P)R(IN)ȚI(PATUL) MO(L)DO(VEI)**"¹⁰. Alfabetul folosit este cel chirilic, unele litere, precum "D"-ul, suferind influența alfabetului rusesc modern. În partea inferioară a stemei, textul este și mai deteriorat, iar lectura sa îngreunată și de faptul că s-au folosit caractere semi-cursive, mai greu de citit. Textul probabil este: "*(S)fa(t) (Oră)șenesc. Efor(ia) (Eșii)*", sub care se află anul **185...**, ultima cifră, greu descifrabilă, putând fi, la fel de bine, **0** sau **9**. Optăm pentru datarea **1850**, deoarece începând cu anul 1851 apare în sigiliile Iașului denumirea de *Sfat Orășenesc* pentru conducerea orașului, în loc de *Eforie*, denumirea veche¹¹. Sigiliul de pe cântar cuprinde ambele variante, sugerând un moment de tranziție.

Sigiliul din 1851, reprodus de Gh. Ungureanu, era aplicat în tuș, avînd prima parte a legendei scrisă în alfabet latin: "**MUNICIPIUM IASSIORUM**", iar cea de-a doua parte în alfabet chirilic: "**SFAT ORĂȘENESC**"¹². Din același an, stema orașului conține *calul*, care, pentru foarte scurtă vreme, re apare în scut, fiind înlocuit în anii imediat următori cu vestitul *turn "roman"*, timbrat de capul de zimbriu, propus de Gh. Seulescu, prin proiectul său din 1851¹³.

Prin urmare, doar în momentul 1850 putem avea stema respectivă, legenda chirilică (cu unele caractere latine) și denumirea de "Sfat Orășenesc" reunite în același sigiliu. Putem afirma că ne aflăm în fața unui tip de sigiliu al orașului Iași necunoscut pînă acum, în literatura de specialitate. Interesul pentru acest sigiliu este sporit și de faptul că el este

⁹ Gh. Ungureanu, *Sigiliul orașului Iași în secolul al XIX-lea*, în "Revista Arhivelor", An. IX (1966), nr. 2, pp. 83-100.

¹⁰ Literele trecute în paranteză nu sunt lizibile în inscripție.

¹¹ După schimbarea din domnie a lui Mihail Sturza, petrecută în 1849, din stema capitalei, Iași, dispare *leul sturzesc*, iar conducerea orașului este numită, potrivit anaforalei din 25 ianuarie 1851, *Sfat Orășenesc* în loc de *Eforie* (cf. Gh. Ungureanu, *op. cit.*, p. 92).

¹² *Ibidem*, p. 92.

¹³ *Ibidem*, pp. 91-93. Excepție face sigiliul purtînd anul 1862, în care re apare *calul*.

imprimat în *metal* și nu în ceară sau pe hîrtie, cum se întîmplă în cele mai multe cazuri.

Acest exemplar al sigiliului nu ar fi ajuns pînă la noi dacă instrumentul de cîntărit care îi servește drept suport ar fi fost supus controalelor și resigilărilor anuale, menite să-i asigure corectitudinea. Faptul că acest cîntar a părăsit mediul urban, ajungînd într-un sat de munte din ținutul Neamț, a făcut ca piesa respectivă să conserve un sigiliu atît de vechi.

BALANCE "À OCA" À L'EMBLÈME DE LA VILLE DE IAȘI (ENVIRON 1850)

Résumé

Il y a au moins deux aspects qui font l'inedit de la balance à oca (ancien mesure de poids) qui se trouve au Musée Ethnographique de la Moldavie à Iassy.

D'abord la pièce a parcouru un itinéraire dans le sens milieu urbain (la ville de Iassy) - milieu rural (en village montagneux du département de Neamț), ce qui a joué un rôle déterminant pour la maintenir dans un exceptionnel état de conservation.

Ensuite, c'est très intéressante la présence d'un sceau de la ville de Iassy imprimé en metal sur le poid, de la balance, marque inconnue jusqu'au présent dans la littérature de spécialité et que l'auteur de l'étude, après avoir analysé les éléments héraldique, l'a situé, de point de vue temporel, dans l'année 1850.